

STIPE BOTICA: ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ

(ŠK, FF Sveučilišta u Zagrebu, Kačić, Zagreb, 2003.)

Književno-povijesnom ocjenom kako „fenomen Kačić prati hrvatsku književnost i kulturu više od četvrt stoljeća” i da je njezina „trajna, zagonetna i neiscrpna tema”, već na samom početku svoje studije Botica izrijeком apostrofira izuzetnost književne pojave i znamenitost djela Andrije Kačića Miošića. Uza zapaženi svećenički pastoralni rad i *Peripatetičku filozofiju* te *Korabljicu*, koji mu ne bi bili dostatni da se izdigne iznad „relativno solidne proizvodnje franjevačkih djela”, kao „plodonosno” izdvaja pojavu *Razgovora ugodnog*, kojim je nametnuo produktivan „model književnog stvaranja” koji je zadovoljavao „važnije potrebe hrvatskoga književnog primatelja”. Pa iako je hrvatska književnost i do Kačića imala vrijednih književnih ostvarenja, tek s *Razgovorom...* se javlja djelo koje će se „obilno primati i pamtiti, slušati i čitati, prenositi i nasljedovati”.

Studiju o Kačiću Botica je podijelio u sedam poglavlja: *Uvod, Kačićev život i djelo u hrvatskoj kulturnoj povijesti, Novi pogledi na djelo Andrije Kačića Miošića, Načela Kačićeva rada, Interpretacija „Razgovora ugodnog” i njegov prinos hrvatskoj književnosti i kulturi, Zaključak (sažetak Bibliografija te kazalo imena i bilješku o autoru.*

1.

Kačićev život i djelo u hrvatskoj kulturnoj povijesti ima tri dijela. Prvi je *Životopis* i donosi osnovne biografske podatke, od mjesta i nadnevka rođenja, osnovnog obrazovanja, odlaska u novicijat, studija filozofije i teologije, ređenja za svećenika i poslijediplomskog studija u Italiji do lektora filozofije u Zaostrogu za potrebe Provincije.

Drugi dio, *Kačićevo djelo u književnoj povijesti i kritici*, osvrt je i opis njegova (filozofskog) djela: na prvom mjestu *Elemente peripatethice*, oslonjene na skolastičko i dunskotovsko učenje, koje vrijednost nije lako procijeniti radi manjkave obrade u hrvatskoj filozofskoj baštini. Višekrat tiskana, *Korabljica* je Kačićeva verzija povijesti: u prvome je dijelu u 62 poglavlja prepričana povijest Staroga zavjeta, a u drugome, kraćemu, no-

vozavjetna, koju karakterizira stariji historiografski način obrade povijesnih datuma i događaja. Posebnu pozornost Kačić poklanja povijesti našega naroda, od Solina i dolaska Hrvata, hrvatskih kraljeva i nestanka vladara hrvatske krvi, Arpadovića, bitke na Grobniku, podataka o velikaškim hrvatskim obiteljima, o sukobima i borbama s Turcima (...).

Treći je dio posvećen *Razgovoru ugodnom*, po općemu sudu Kačićevu „najvažnijem književnom ostvarenju”. Kao takvo najviše je i bilo predmetom interesa književne znanosti, o čemu svjedoči više stotina bibliografskih jedinica te nekoliko nadasve značajnih analitičkih studija (Eterović, Bujas, Matić, Šetka, Perillo, Mijatović, Vončina, Dukić...) u kojima su obrađeni i promišljeni brojni aspekti djela. Botica se zadržava na kontekstualiziranju Kačićeva *Razgovora ugodnog* u povijestima hrvatske književnosti. Navodi tako Ježića koji izdvaja kako je „pjesnik uspio da ga svi staleži prihvate kao svoga, i da tako stvarnošću bude preteča onoga, za čim su težili hrvatski preporoditelji i svi kasniji književnici”. Kombol pak djelo vrednuje negativno, ističe „jednoličnost pjesama”, tek mjestimice „detalje pjesničkog *poleta*”, a kao značajno izdvaja uvrštavanje triju pjesama u Herderovu zbirku. Navodi Botica i Bogišićevo mišljenje, za koga su Kačićeve pjesme „stihovani povijesni dokumenti” s utjecajem na „potonji razvoj hrvatske književnosti”, te Frangešovo, koji je u njemu vidio „uzor pučkog spisatelja sve do naših dana”, ističući da je veći utjecaj imao djelovanjem nego samim djelom, posebice za vrijeme ilirizma koji „ima dva velika književna uzora: Gundulića, koga svi uznose, i Kačića, koga svi čitaju”. U svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1997.) Jelčić navodi kako je Kačić „trajno mjesto u hrvatskoj književnosti zauzeo knjigom stihova i proze *Razgovor ugodni* (1756.), najpopularnijom hrvatskom pučkom knjigom”, dok Prosperov Novak, držeći *Razgovor ugodni* „prvim bestselerom koji se čitao u svim pokrajinama”, ističe kako on „prosvijećenoj Europi najavljuje mentalitetne predloške romantizma”. Za Maju Bošković-Stulli Kačić je „najpoznatiji pučki pisac” koji je slijedio i oponašao „postupke usmenih epskih pjesama, no ne dosegnuvši ni približno njihovu pjesničku izražajnost”, a posebno apostrofira njegovu „svjetsku slavu kojom je pridonio promociji ukupne hrvatske književnosti u svijetu”.

U ovome dijelu Botica se osvrće i na razliku između prvoga i drugoga izdanja *Razgovora ugodnoga*, o čemu su pisali Eterović i Matić, na kojega se poziva i Vončina prilikom pripremanja kritičkog izdanja. U svojoj studiji, naime, Vončina se osvrće na (nedovoljno istraženu) „kategoriju čitateljstva”, koja je bitno odredila Kačićevu spisateljsku poetiku i svjetona-

zor. Takav su-odnos između pisca i njegova primaoca odredio je i tematski kompleks (*literariziranje* povijesti „izviralo je iz podjednakih pogleda na povijest i sudbinu hrvatskoga čovjeka”); nadalje, pisci koji slijede takvu poetiku, prema Botici, i te kako su bili svjesni da ne smiju iznevjeriti svoje primatelje „ni tematski, ni kompozicijski, ni fabulom, ni stilski, pa čak ni idejno”. Stoga je Kačić svoje djelo motivirao dvostruko: s jedne strane „potvrđenim povijesnim vrelima”, a s druge „usmenom predajom”, čime je, naglašava, motivirano bar pet bitnih čimbenika *Razgovora ugodnog*: njegova popularnost, uzoritost (u) građenju stihova, ostvarena kronika povijesnih zbivanja, versificirana zbirka tekstova i obrazloženi razlozi zbog kojih je preporoditeljima (ali ne samo njima!) to bio gotovo sakralni spis. Te, ali i druge elemente Kačićeva djela i njegova značenja kako u hrvatskoj književnoj tako i jezičnoj kulturi Botica će posebno elaborirati u trećem dijelu studije, *Novi pogledi na djelo Andrije Kačića Miošića*.

2.

Na početku ovoga dijela Botica izvješćuje da, iako je o Kačiću napisano na tisuće vrijednih stranica, još uvijek nije napravljena monografska studija koja bi obradila i osvijetlila sve slojeve i aspekte djela, posebice one elemente koji su „zajamčili dugovječnost autoru i djelu” i po čemu je „postao paradigma uspješnog i respektabilnog književnika u svoje vremenu i dugo poslije te stekao glas utjecajnog pučkog pjesnika”. Kako bi to osnažio, poziva se na Vončininu misao kako je Kačić upoznao dva „paradigmatska tipa teksta” na kojima će izgraditi svoje najpoznatije i najvrednije djelo. To su: „sažeti prozni opis događaja” i njegova opširna, „desetercima versificirana verzija”. Dvojna, *prozna i pjesnička*, narav *Razgovora ugodnog* (30% proze i 70% poezije, kako je izračunao K. Jurišić) potakla je Boticu da istraži i osvijetli izvore/vrela samoga djela. Uz one P. Vitezovića, tu su i oni iz D. Farlatija, Ivana Tomka Mrnavića i J. Šižgorića, D. Zavorovića i S. Slade, Bedekovića i Orbinija, Luciusa i Difnica; također se mogao nadahnuti i motivirati djelom V. Pribojevića, F. Glavinica i P. Posilovića, usto i Šilobadovićevom *kronikom*, te Sagredom, Baronijem, Nepotom, Grasijem, Konstantinom VII. Porfirogenetom, Barlezijem (albanske teme), Thuroczyjem (ugarske teme) i dr. Od koristi mu je, navodi dalje, bila i diplomatska građa te bogata usmena predaja („*davorije i sviododžbe staraca, redovnika i svitovnjaka*”). Kačićev odnos prema izvorima odredio je i njegovu spisateljsku tehniku; naime, želeći opjevati povijesne

događaje na temelju „pouzdanih” izvora i „provjerenih” dokumenata, nastojao je sačuvati „povijesnu vjerodostojnost”. Kačiću poezija mora biti istinita, a istinu pak nalazi u tradiciji („zajedničkom dobru”), pa je stoga valja poštivati, „živjeti, osjećati, posvojiti”. Zato je i oživljuje kroz junake koji su zavrijedili „aureolu uspomene”, opijevajući/poetizirajući one sadržaje koji su „mogli ostati u pamćenju naroda, i kao značajan događaj, i kao naslada, i ponos, i životni poticaj”.

Posebno poglavlje Botica posvećuje modelima obrade pojedinih motiva. Izuzev nekoliko programatskih pjesama, izdvaja tri modela obrade: *verzificirani sažetak kroničkih struktura, literarizacija velikih datuma svjetske povijesti te pjesničke pohvale uglednim obiteljima, mjestima, junacima i događajima*, a svaki argumentira paradigmatičnim pjesmama.

Znatna naglasak Botica poklanja fabulnom i kompozicijskom ustroju pjesama, ističući kako je on stvorio „jasnu, jednostavnu i prepoznatljivu kompozicijsku strukturu” u kojoj je vidljiv i „priklon narodnoj pjesmi” i autorski „otklon od nje”. Takav se stav može primijeniti i na njegov jezik koji je, pokazuje analizom, i „običan, i pomno biran, i dostatno ukrašen, i funkcionalan, i estetiziran”, čime je dao značajan „doprinos hrvatskoj jezičnoj praksi svoga vremena”.

3.

Nakon što je kritički obradio književni i teorijski okvir djela, motivski sustav, fabulnu i kompozicijsku gradnju, jezičnu i stilsku razinu, odnos prema svojem primaocu te recepciju djela u domaćoj književnoj povijesti i u svijetu, glavni interes Botica, posve razumljivo, posvećuje interpretaciji djela s ciljem kako bi pokazao koji su to njegovi sadržaji koji predstavljaju kvalitetan doprinos i svome vremenu i hrvatskoj književnosti uopće.

Već na početku svojeg *kanconijera* Kačić je na određeni način predodredio svoj pjesnički/književni postupak ili opijevanje ključnih motiva; glasno najavivši da „za novce ne pjevam junake,/ već za ljubav, slavu u poštenje,/ vitezova starih uzvišenje”, kao da poručuje da će u njegovoj knjizi biti dosta *po/hvala i slava, počasnica i uzvisnica*, svakako znatno više, kako ističe Botica, no što ih je bilo do tada u hrvatskoj književnosti. Hvaleći svoje vitezove i junake, Kačić će često koristiti „hiperbolički stilski kompleks” kao postupak uobičajen u takvoj književnosti. Botica veli da je taj postupak „znatno drukčiji od zapisanih narodnih pjesama do toga vremena” u kojima nema ni „govora o pohvalničkome iskazu”. U nekim Ka-

čićevim formulacijama Botica naslućuje elemente koji će doći do izražaja kasnije, u ilirsko doba, u Mihanovićevoj *Horvatskoj domovini*, izdvajajući: *slavni narod, rad junaštva vele harna, plodna zemlja, banovina...slavnog puka...didovina, „rad junaštva i vironosti“* (...).

U pjesmi br. 5 prvi se put, apostrofira Botica, pojavljuje i Kačićeva vila, njegova posestrima, radi koje će legendarno biti naglašenije. U nje-ga je ona gotovo „zbijski lik“ jer je takvom doživljava i pjesnik i njegovi primatelji/slušatelji, a gotovo je identična onoj iz *Majke Margarite* iz 17. stoljeća. Kako bi pjesnički izrazio ono što najavljuje u samom uvodu, Kačić poseže i za *toposom nadmašivanja (Od kralja Tješimira)*, uza sklonost kontrastu, slavenskim antitezama, alegoričnosti. No takvih stilogenih i funkcionalnih postupaka nema u pjesmama o *bosanskim vladarima*; zadovoljivši se tek „šturim prepjevavanjem prozih dijelova te navođenjem podataka o njihovu životu i djelovanju“, oblikovao je pjesme koje su – isti-će Botica – „dosta suhoparne, nategnute, neinventivne (...)“.

U Kačićevu *Razgovoru ugodnom* posebno je opjevan lik Jurja Kastriotića (sedamnaest pjesama i podosta prozih dijelova); opjevava ga u brojnim zgodama, koristeći se različitim stilskim postupcima, formula-ičnim iskazima i paremiološkim stilizacijama, a poseže i za latinističkim *toposima* udjeljujući mu odlike najboljeg, svetog, dičnog, oličenja pravde, bogobojznosti... Pjevajući o velikom junaku, Kačić je svjestan i svo-je uloge; on nije „impersonalni narator“, nego „pouzdana, naglašena, sve-prisutni stvaralac“ (...) koji svojim „aktivnim sudjelovanjem želi intrigirati svoga recipijenta“. Štoviše, svjestan je da mu njegovi primaoci vjeruju bez ostatka i da ih ne smije razočarati. Zato je događaje o kojima pjeva usuglasio s poetikom narodne pjesme, i to – istiće Botica – više s poeti-kom onih pjesama koje će nastati nakon njega nego onima koje su bile prije njega. Pri tome se nije slijepo pridržavao povijesnih izvora; Kačić – povjesnik ustupao je više mjesta Kačiću – pjesniku, kojemu je, za razli-ku od narodnoga pjesnika, opijevanje „uvijek povijesni zadatak, ozbiljna stvar – dostojna tek darovitih i 'genijalnih umova““. Uz Jurja Kastriotića, u Kačićevoj *Pjesmarici* nekoliko je pjesama o „vojvodi Janku“, u opisima čijega junaštva ima podosta „hiperboliziranoga, forumalativnoga i prena-pregnutoga“.

Posebno pak mjesto pripada Nikoli Šubiću Zrinskom; podvig u Sigetu i herojska smrt postat će ubrzo najvećom temom hrvatske književnosti, pa i Kačićeva djela, ali i poticajem brojnim nasljedovateljima. Za Boticu navedena pjesma spada u kategoriju *pučkog književnog postupka* kako

svojom „uzornom temom, idealiziranim likovima, stanovitom dozom patosa, vješto složenom pričom, visokom domoljubnom namjenom, uz dosta prepoznatljive simbolike i ukrašena govora, pomno biranim formulama i svim izričajem”, što i podastire u svojoj interpretaciji. Uz velike junake i velike bitke, svoje mjesto u Kačićevu djelu našli su i manji, lokalni događaji i junaci, pretežito iz Dalmacije. I pjesme o njima Botica interpretira primjerenom znanstvenom akribijom, pronalazi u njima odlike Kačićeva stvaralačkog postupka i apostrofira ono bitno, prepoznatljivo i književno relevantno, po čemu je i zavrijedio (gotovo) povlašteni status u našoj književnoj povijesti i kulturi.

U *Sažetku* Botica podastire razloge Kačićeva mjesta i uloge u našoj kulturi i književnosti iznova apostrofirajući Kačićevo poimanje prirode i smisla književnog djela (koje mora biti vjerno; koje je literariziranje i poetiziranje na temelju provjerenih i pouzdanih podataka), ističe potom ulogu primaoca, odnos prema povijesnim dokumentima i tematici; osvrće se i na ulogu pjesme u životu ljudi kojima se obraća, raščlanjuje piščev jezik i stil, uporabu stilskih figura i tropa... da bi sve to zaokružio mišlju kako „*Kačić i njegovo naslijeđe, staro gotovo tristo godina, ipak će u mnogim svojim ostvarajima i poticajima ostati tajna, zagonetna i teško odgonetljiva*”, bez koje bi hrvatska književnost i kultura bila uistinu siromašnija.

Na samome kraju studije donesena je iscrpna bibliografija djela Andrije Kačića Miošića, i *autorska* i *predmetna*, koju je priredio fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić.

4.

Iako je u literaturi o Kačiću značajnih književno-kritičkih studija, Botičina monografska studija do sada je ponajbolja interpretacija i ovoga djela i ovoga pisca. S osloncem na novije kritičke teorije, a ne odričući se ni iskustava tradicionalne književno-kritičke misli, Botica je zrelo i uvjerljivo, gotovo od pjesme do pjesme, osvijetljavao/osvijetlio sastavnice i odlike Kačićeva djela, naznačivši one elemente i sadržaje koji predstavljaju novost i koji, osnaženi težinom njegova spisateljskog postupka, predstavljaju značajan ulog u hrvatskoj književnoj praksi. S osjećajem za povijesnu mjeru i književnu vrijednost, gotovo nijedan aspekt Kačićeva pjesničkog postupka i stvaralačkog svjetonazora nije izmakao njegovoj interpretacijskoj pr/ovjeri, pa spoznaje i kritički stavovi, može se već sada reći, imaju karakter i težinu obvezujućih. Stoga se s pravom može reći kako raz/go-

vor o Kačiću prije ove monografije i poslije nje neće biti isti, baš kao ni Kačićevo mjesto i uloga u povijesti hrvatske književnosti. A ono je i veće i značajnije no što se daje iščitati iz aktualnih povijesti i književnih sinteza, što ova izuzetna monografska studija – svojevrsna *summa* Kačića i kačićologije – elaborira na uzoran znanstveni i književno-kritički način.

Ivan Bošković